

УДК [37:167]:159.923.(С.У. Гончаренко)

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА АКАДЕМІКА СЕМЕНА УСТИМОВИЧА ГОНЧАРЕНКА: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Самко А.М., аспірант

*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України*

У статті проаналізовано теоретичні засади анкетування як одного з методів педагогічного дослідження. Розкрито значення методу анкетування для отримання інформації про інтереси, погляди, почуття, мотиви діяльності та поведінку особистості. З'ясовано сутність і значення понять «анкетування», «анкета», «риси особистості», «спілкування». Висвітлено та проаналізовано результати опитування науковців, учнів, представників наукової школи академіка С.У. Гончаренка. За результатами дослідження визначено найбільш значимі риси особистісного портрета академіка Семена Устимовича Гончаренка.

Ключові слова: *Семен Устимович Гончаренко, анкета, анкетування, респонденти, результати дослідження.*

В статье проанализированы теоретические основы анкетирования как одного из методов педагогического исследования. Раскрыто значение метода анкетирования для получения информации об интересах, взглядах, чувствах, мотивах деятельности и поведении личности. Выяснено сущность и значение понятий «анкетирование», «анкета», «черты личности», «общение». Рассмотрены и проанализированы результаты опроса ученых, учеников, представителей научной школы академика С.У. Гончаренко. По результатам исследования определены наиболее значимые черты личностного портрета академика Семена Устимовича Гончаренко.

Ключевые слова: *Семен Устимович Гончаренко, анкета, анкетирование, респонденты, результаты исследования.*

Samko A.M. THE TOUCHES TO THE PORTRAIT OF ACADEMICIAN SEMEN USTYMOVYCH HONCHARENKO: RESULTS OF THE STUDY

In the article there have been analyzed the theoretical bases of a questionnaire as one of pedagogical research methods. The value of the questionnaire method for obtaining information about interests, views, feelings, motives of a person's activity and behavior is revealed. The essence and meaning of the concepts "questioning", "questionnaire", "personality traits", "communication" have been clarified. The author has examined and analyzed the results of a survey of scientists, students, representatives of the Academician S.U. Honcharenko's scientific school. According to the research results, the author has determined the most significant features of the Academician Semen Ustymovych Honcharenko's personal portrait.

Key words: *Semen Ustymovych Honcharenko, questioning, questionnaire, respondents, research results.*

Постановка проблеми. Інтерес, що зростає, до біографічних досліджень потребує більш глибокого їх методичного забезпечення. На сучасному етапі в практиці якісних досліджень використовуються багато методів одержання інформації, серед них – методи опитування: бесіди, інтерв'ю, анкетування. Цим методам притаманна спільна ознака – за їх допомогою дослідник дізнається про судження, мотиви дій, потреби, інтереси, позиції, погляди, смаки респондентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним із розробленням методу анкетування для оцінювання природничо-математичної освіти, проблемі моніторингових досліджень в освітній галузі приділена значна увага в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Має місце певна суперечність: з одного боку, проблема анкетування в психолого-педагогічних наукових розвідках вітчизняних науковців

представлена не була, натомість з іншого – останніми роками немає жодного психолого-педагогічного дослідження, де б не використовувалося анкетування для з'ясування окремих аспектів досліджень чи підтвердження наукової гіпотези.

Постановка завдання. Мета статті – на матеріалі конкретного анкетування з'ясувати, як представники наукової школи академіка С.У. Гончаренка оцінюють його як особистість. Для досягнення визначеної мети вирішувалися такі завдання: проводилося анкетування респондентів; здійснювався аналіз результатів анкетування та їх узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений нами теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що основними практичними методами збирання початкових даних є бесіди, інтерв'ю й анкетування. Найбільш ефективним та оперативним серед інших методів визнано ан-

кетування, що має низку переваг, зокрема масовість і можливість подальшої обробки. Необхідно зауважити, що в процесі анкетування за короткий проміжок часу є можливість охопити значну кількість респондентів, що дає змогу поставити їм конкретні питання й у разі відкритої анкети запропонувати варіанти відповіді. Саме цей метод допомагає забезпечити кількісне пояснення отриманих даних і поєднати результати. Отже, вбачаємо за доцільне розглянути цей метод більш ґрунтовно.

Передусім акцентуємо увагу на визначенні понять «анкетування» та «анкета». Т. Лукіна пропонує таке визначення: «Анкетування – метод масового збору матеріалу за допомогою спеціально розроблених опитувальників, що називаються анкетами. Це різновид опитування, який передбачає заповнення респондентом власноруч спеціального бланку із запитаннями анкети, яка також містить інформацію соціально-демографічного характеру про респондента» [5, с. 2].

Основним інструментом означеного методу є анкета (опитувальник), тобто список спеціальних і певним чином згрупованих питань. Т. Лукіна зазначає: «Анкета (з франц. *enquete* – список запитань) – поширений з ХІХ ст. вид діагностичних та дослідницьких методик, відомих як серії тематично пов'язаних питань, певним чином упорядкованих, відкритого або закритого типу, що містять питання демографічного характеру, наприклад, вік, професія, рівень освіти респондента тощо – так звана «паспортичка» – та звертання до респондента» [5, с. 2].

Уважаємо, що анкета є гнучким інструментом опитування, оскільки для одержання потрібної інформації використовують питання, різні за формою, формулюваннями чи послідовністю. За змістом і формою класифікуються як відкриті (питання ставляться у відкритій формі), закриті (передбачені конкретні варіанти відповідей) і комбіновані. За способом проведення анкетування поділяють на пряме (в присутності автора) і заочне. При очному анкетуванні відбувається безпосередній контакт дослідника з респондентами: він роздає анкети й пояснює правила їх заповнення, а також мету і завдання дослідження. Заочною формою анкетування є поштове (анкети розсилаються й повертаються поштою) та за допомогою преси (питання оприлюднюються в періодичній пресі). Незважаючи на простоту й економічність, заочні форми опитування застосовуються не так часто, а якщо й застосовуються, то перевага надається пресі [7; 8]. Залежно від кілько-

сті одночасного обстеження, анкетування може бути індивідуальним і груповим.

Водночас анкетування – це різноманітна зібрана інформація, результати якої легко піддаються статистичній обробці і кількісному тлумаченню. Легкість анкетування відносна: неважко організувати роздачу і збір бланків запиту, отримані результати легко піддаються обробці, але на стадії укладання анкети цей метод надзвичайно складний. При анкетуванні потік інформації односторонній, а формулювання й форма запитань, їх взаємне розташування не можуть бути змінені. Це змушує вести кропітку роботу зі створення запитань. Запитання анкети повинні відтворити коло складних і часто суперечливих явищ. Відповідно, анкета за змістом повинна бути складною, інакше вона не зможе виявити значущу інформацію, водночас вона повинна бути максимально простою за формою, щоб в опитуваних не виникало труднощів під час відповіді. Якість отриманої інформації під час використання методу опитування значною мірою залежить від того, як складена анкета [10]. У процесі розроблення анкети має бути чітко визнано: які саме дані передбачається зібрати під час опитування, що і як вони можуть відображати й характеризувати, які дані можуть бути уточнені за їх допомогою, з якими даними вони можуть бути зіставлені.

З метою з'ясування особистісних якостей С.У. Гончаренка, нами проведено дослідження за спеціально розробленою анкетною. Респондентами були науковці, учні, представники науково-педагогічної школи академіка Семена Устимовича Гончаренка.

Пройшло вже понад чотири роки, як Семен Устимович пішов із життя. У пам'яті тих, хто мав щастя працювати поруч із ним, учитися в нього та просто щодня спілкуватися, слухати його глибокі наукові думки й прості дотепні жарти, назавжди залишиться ця велика Людина, велич якої – передусім у її людяності, порядності, простоті, фантастичній енциклопедичній освіченості.

Нами розпочато наукове дослідження науково-педагогічної спадщини Семена Устимовича Гончаренка. Ми звернулися до учнів, представників науково-педагогічної школи академіка Семена Устимовича Гончаренка, науковців, яким пощастило бути поряд із ним, спілкуватися, радитися, просто бачити й слухати цю надзвичайну людину, з проханням підтримати наше починання та взяти участь в анкетуванні.

На нашу думку, спогади людей, які працювали поруч із Семеном Устимовичем, є дуже цінними, адже саме з їхніх щирих і відвертих відповідей ми дізнаємося прав-

ду про цю Велику Людину та Великого Вченого, яку ми хотіли б донести до широкого кола людей.

Нами розроблено анкету, щоб думки та спогади людей, які знали Семена Устимовича Гончаренка, були більш структурованими. Для зручнішої подачі інформації ми об'єднали споріднені відповіді.

Перше запитання анкети було таке: *«Згадайте Вашу першу зустріч з С.У. Гончаренко (де й коли вона відбулася, чим і чому вона Вам запам'яталася?)»* Звичайно, знайомство в усіх опитуваних відбувалося по-різному. Одна група респондентів згадує свої перші зустрічі із Семеном Устимовичем у різних регіонах України на науково-практичних конференціях, де він виступав, їм запам'яталися його цікаві й змістовні доповіді, спокійна та впевнена манера викладу.

Інша група опитуваних познайомилася з великим Ученим на вступних іспитах в аспірантуру в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Майбутні аспіранти склали іспити з фізики й методики викладання фізики, з педагогіки, їм запам'яталося позитивне ставлення Семена Устимовича до вступників, вираженість його запитань і тактовне вислуховування відповідей.

Ще одна група респондентів згадує першу зустріч із Семеном Устимовичем, коли приходили узгоджувати тему своєї кандидатської чи докторської дисертації. Варто зазначити, що на той час жодна тема дисертаційного дослідження не координувалася без погодження з С.У. Гончаренком, який визначав проблематику перспективних наукових досліджень і їх організацію. Деякі аспіранти-докторанти приходили з науковим керівником, а деякі знаходили свого наукового керівника в особі Семена Устимовича.

Опитувані згадують свої перші враження від зустрічі із Семеном Устимовичем: робочий кабінет, у якому панував приємний аромат кави, двері якого завжди були відчинені, різноманіття книг; робочий стіл академіка, на якому завжди в «стані легкого робочого безладу» лежали монографії, довідники, збірники наукових праць, дисертації та автореферати, безліч розгорнутих найновіших вітчизняних і зарубіжних наукових журналів. Більше за все Семен Устимович любив підручники з фізики.

Особливо респондентам запам'ятався погляд власника кабінету, його глибина, іскристість, випромінювана доброта і світлість, очі Семена Устимовича були сповнені глибокої мудрості й доброти.

Багато респондентів згадують, що перед зустріччю дуже хвилювалися, адже це

була зустріч із шанованою, авторитетною людиною, живою легендою. Вони вчилися за його підручниками та навчальними посібниками з фізики (до речі, перекладені п'ятьма мовами) та навчали своїх учнів. Завдяки таланту Семена Устимовича як фізика і педагога складне ставало простим, заплутане – послідовним і логічним, а незрозуміле – доступним. Ім'я Семена Устимовича стало називним («готують за Гончаренком») і показником якісної підготовки («розв'язав усього Гончаренка») для школярів, абітурієнтів і їхніх батьків.

На сформульоване в анкеті запитання: *«Як обиралася тема Вашого дослідження?»* відповіді були такі: одна група респондентів обирала тему дисертації самостійно, а інша – визначалася з напрямом теми за участю Семена Устимовича. Він допомагав формулювати тему на основі напрацьованого матеріалу та величезного досвіду педагогічної роботи. Як наголошують опитувані, у процесі обрання й обговорення теми дослідження вони відчували від Семена Устимовича доброзичливість, підтримку, бажання допомогти та правильно зорієнтувати; він робив вдалі уточнення, давав професійні поради й наукові оцінки проведених робіт. Семен Устимович перечитував план-проспект дослідження, формулював свої пропозиції та рекомендації щодо новизни і практичного значення й промовляв своє знамените для багатьох поколінь дослідників: *«МОЖЕ БУТИ...»*. Це відоме гончаренківське «Може бути» для багатьох його учнів і не тільки стало провідником у наукове життя, дало можливості реалізації творчих задумів і стимулювало в подальшому більш глибоко осмислювати нові теорії та концепції.

Наступне питання дослідження мало на меті з'ясувати особистісні риси, які були притаманні С.У. Гончаренку. Передусім дамо визначення поняття «риса особистості». Риса особистості (властивості особистості, особистісні риси) – риси й характеристики людини, що описують її внутрішні (а ще точніше, глибинні) особливості [4]. Американський психолог Г. Оллпорт уважав особистість відкритою системою, розвиток якої здійснюється у взаємозв'язку з іншими людьми. Особистість, за його визначенням, – це динамічна організація особливих мотиваційних систем, звичок, установок і особистісних рис індивіда, які визначають унікальність його взаємодії із середовищем, передусім соціальним. Г. Оллпорт стверджував, що кожна людина неповторна й індивідуальна, оскільки вона є носієм своєрідного поєднання якостей, потреб, які він називав рисами. Особистісна риса – це

готовність (диспозиція) поводитися схожим чином у різних ситуаціях [2]. Особистісні риси визначають схожість поведінки індивіда, незважаючи на плин часу та зміну ситуацій. Кожну особистість сприймають як носія певних рис, властивостей, якостей.

Отже, відповідаючи на запитання, більшість респондентів відзначила такі особистісні риси, притаманні Семену Устимовичу Гончаренкові: доброта, скромність, відвертість, людяність, чуйність, кмітливість, наполегливість, надзвичайна порядність, принциповість, виваженість та уважність, тактовність і альтруїзм. Він неквапливий і врівноважений, вдумливий і доброзичливий. Самодостатня Людина, з позитивною аурую, для якої творити добро, допомагати – це спосіб мислення та спосіб життя, а не просто загальні банальні фрази.

Науковці відзначають, що Семену Устимовичу були притаманні найкращі людські й професійні якості: енергійність, обов'язковість, справедливість, любов до людей, шляхетність, толерантність. Висока освіченість, уміння слухати та чути, професіоналізм, творчий підхід до справи. Найвищий рівень інтелігентності, методологічної й науково-педагогічної культур; гуманізм у всьому, глибина думки, енциклопедичні знання, широка педагогічна ерудиція, ґрунтовність і вагомість у помислах і діях. Це Людина з великої літери, доброї душі й високої духовності; величний, геніальний і гнучкий розум, неймовірна працездатність у поєднанні з людською добротою та чудовим гумором, уміння спокійно й виважено приймати все, що підносить життя. Ще повна відсутність найменшого зла на тих, хто його кривдив чи ображав.

Сенс наступного запитання полягав у з'ясуванні, *важко чи легко було спілкуватися із Семеном Устимовичем*. Спочатку розглянемо основні визначення поняття спілкування. З філософського погляду спілкування – це взаємодія між людьми (суб'єкт-суб'єктні відношення), що характеризує базову потребу людини – бути включеним у соціум і культуру, спосіб буття людини у взаємозв'язках з іншими людьми [9]. У психології поняття «спілкування» конкретизується й визначається як процес взаємодії між людьми, що складається в обміні між ними інформацією пізнавального чи емоційно-оцінного характеру, в ході якого виникають, виявляються та формуються міжособистісні відносини [6, с. 232]. У більш широкому сенсі спілкування можна визначити як складний багатоплановий процес установлення й розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами спільної діяльності, включає в себе обмін інформа-

цією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини [3, с. 6].

Як найбільш вдале визначення, в якому розкрито сутнісні характеристики спілкування, наведемо визначення самого Семена Устимовича: «Спілкування в соціальній психології – складна взаємодія людей, у якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо. Спілкування – необхідна умова формування, існування й розвитку особистості» [1, с. 437].

Отже, спілкування є основною формою людського буття. Здібність до спілкування завжди була однією з найважливіших людських якостей. На нашу думку, у спілкуванні виявляється людська сутність, через спілкування людина реалізує себе, стверджує, вирішує питання, проблеми. Як зазначають опитувані, спілкування із Семеном Устимовичем було чимось незвичайним. По-перше, це була енциклопедично освічена людина, надзвичайно уважна, доступна та цікава у спілкуванні. По-друге, Семен Устимович був дуже добре знайомий із поезією, любив і знав багато віршів напам'ять. Свої промови вчений пересипав гумористичними приказками та прислів'ями. Як досвідчений оратор, у своїх виступах уміло вставляв доречні вислови, міг прочитати вірша, розказати доречний жарт. Коли давали слово для проголошення тостів, він завжди знаходив слова, дуже особливі та цікаві, які підходили до ситуації й до людини, якої це стосувалося. Колеги, аспіранти з великим задоволенням спілкувалися із Семеном Устимовичем, щоб послухати людину, розумну, спостережливу, дотепну, гостру, яка завжди була окрасою спілкування.

Респонденти зазначали, що із Семеном Устимовичем було дуже легко знайти спільну мову, оскільки спілкувався він зі співрозмовником на рівних, просто, доброзичливо, професійно; надавав можливість висловитися, розкритися. При цьому сам дуже уважно вислуховував, миттєво знаходив раціональне зерно. Легко «входив» у суть проблеми, з якою до нього зверталися. Учасники опитування відзначають, що спілкування із Семеном Устимовичем було дуже вагоме: 1–2 години спілкування й потім заряд думок і роботи – на цілі місяці.

Запитання «Яким співрозмовником був С.У. Гончаренко та чи прислухався він до думки молодих дослідників?» було логічним продовженням попереднього. Семен Устимович завжди знаходив актуальні й цікаві теми для розмови. Як співрозмовник,

особливо в неформальній атмосфері, був надзвичайно цікавим, мудрим, добрим, уважним, приємним, відкритим, ділився своїми знаннями та досвідом. Він умів вести діалог, не використовував у розмові «штампи» та завчені вислови. Його мова досить багата філософськими ідеями і глумаченнями. Він багато не говорив, але кожне слово було виваженим, несло потрібну важливу інформацію. Для кожного співрозмовника використовувалися свої підходи й аргументи. Респонденти зазначають, що спілкування із Семеном Устимовичем завжди запам'ятовувалося.

Відповідаючи на другу половину питання, респонденти відзначили, що Семен Устимович завжди прислухався до думок докторантів та аспірантів, давав їм можливість розкритися, висловити свою позицію, давав цінні поради. За необхідності делікатно й тактовно корегував їх, а при достатній раціональності приймав їх. Завжди поважав думку молодих науковців і підтримував їх. Не терпів «диктату думки», зверхнього ставлення до молодих пошукувачів. Умів слухати, намагався зрозуміти (і це завжди вдавалось) думки молодих учених і врахувати особливості молодого дослідника як особистості. У діалозі з молодими дослідниками робив акценти на спільні наукові інтереси, спирався на об'єктивні критерії під час оцінювання висловлювань співрозмовника.

На наступне запитання «*Чи вдалося Вам коли-небудь переконати Семена Устимовича у правильності своєї точки зору?*» всі респонденти відповіли одностайно, що такої потреби не виникало. Семен Устимович був науковцем від Бога, в розмові він рідко використовував заперечливі слова. Учений ніколи не виступав проти іншої думки, його гнобила бездумність і дурість, «наукообразіє, болтологія та чемоданознавство». Поважаючи думку дисертанта, він тільки корегував, доповнював і адаптував її, рекомендував вагоміший напрям дослідження. Семен Устимович мав терпіння вислухати усіх, маючи на меті побачити ступінь зрілості співрозмовника як ученого. Під час бесід із науковим керівником дисертанти знаходили в його міркуваннях лише підтвердження власних думок, припущень і гіпотез, а тому думка академіка була дуже важливою для прийняття рішень на подальші дії.

Одне з питань, на яке відповіли респонденти в дослідженні, звучало так: «*Семен Устимович лагідно опікувався чи жорстко контролював Вас у Вашому науковому пошуку?*» у своїх відповідях знову-таки всі опитувані були одностайні, зазначаючи,

що Семен Устимович був гуманістом. Його природна сутність заперечувала різні прояви авторитаризму. Усі зауваження в роботі робилися надзвичайно доброзичливо, водночас він був вимогливим науковим керівником. Семен Устимович лагідно опікувався, допомагав чим тільки міг, влучно спрямовуючи напрям наукового пошуку. Його стиль керівництва дослідницькою роботою аспірантів – досить демократичний, у будь-який час можна було з ним поспілкуватися. Він ніколи не займався «тотальним» контролем і не виступав у ролі жорсткого контролера. Семен Устимович давав повну свободу в написанні дисертації, водночас об'єктивно оцінював досягнення дисертанта. Умів вислухати, а мистецтво слухати, за його висловом, більше варте, ніж мистецтво говорити. Респонденти відзначають, що відчували підтримку Семена Устимовича та бажання допомогти професійними порадами.

Представники наукової школи Семена Устимовича Гончаренка згадують і про звіти аспірантів і докторантів, так звані інтелектуальні «Семенівські бані». Ці звіти стимулювали здобувачів у подальшому більш глибоко осмислювати нові теорії та концепції, що допомогли критичніше аналізувати стан проблеми, налаштовували на дотримання методологічних вимог у науково-дослідній роботі.

У відповідях на запитання: «*Чи хотілося Вам коли-небудь суперечити Семену Устимовичу, сперечатися з ним, доводити свою точку зору?*» усі респонденти відповіли «ні». Бажання суперечити, сперечатися не виникало, тому що Семен Устимович як мудрий науковий консультант не створював таких ситуацій. Сам Дух спілкування запобігав суперечкам, спілкування із Семеном Устимовичем мало характер співробітництва. Розмови із Семеном Устимовичем були не суперечками, а рівноправним діалогом. Він так умів повести розмову, що дисертант ніби бачив себе збоку, і власні здобутки ставали зрозумілими. Тому це не суперечки, а доброзичлива розмова, особливий науково-педагогічний діалог. Точка зору С.У. Гончаренка завжди була настільки виваженою й обґрунтованою, а аргументи переконливими, що бажання сперечатись не виникало. Також респонденти зазначають, якщо виникала якась нова ідея в процесі роботи, то обговорення йшло без суперечок, дуже коректно, навіть якщо ця ідея була відхилена. Дискусії на наукові теми були дуже цінними, приємними, приносили задоволення, надихали на подальші наукові пошуки. Семен Устимович сприймався як

однодумець, який уміло доповнював і корегував дещо різкі висловлювання.

Наступне запитання спрямоване на з'ясування думки респондентів про те, *чи можна було говорити із Семеном Устимовичем на побутові теми, що не мали стосунку до науки?* Отримані відповіді свідчать, що С.У. Гончаренко мав енциклопедичні знання, з ним можна було говорити на різноманітні теми: політику й стан освіти, про літературу й мистецтво.

Наприклад, у Харківському літературному журналі Семен Устимович знаходив маловідомі дані про долю В. Маяковського та С. Єсеніна. Учений-фізик був обізнаний не лише з кожним номером українських і закордонних педагогічних журналів, а й він добре знав видання «Хазарський альманах», «Українська керамологія», «Поэтическая библиотека», що видавалися у видавництві «Художественная литература»: серії «Русская эпиграмма», «Столбцы и поэмы, стихотворения» Н. Заболоцького та ін. Академік читав О. Мандельштама, збірку «Стихотворения» А. Плещеева, цікавився поезією В. Свідзінського. Поцінував учений і мистецькі художні твори, копії яких час від часу розглядали в черговому випуску із серії «Великие художники».

Останнє запитання в анкеті сформульоване так: *«Чи запам'яталося Вам його особливе почуття гумору?»* Респонденти відзначають, що одним із елементів його високого інтелекту та гострого розуму було надзвичайно розвинуте почуття гумору: фантастичне, витончене й легке, веселе й добре. Навіть про серйозні речі Семен Устимович міг говорити з гумором: тонким, добрим, вишуканим, науковим. Він умів майстерно розповідати різноманітні анекдоти, пожартувати, завжди влучно й доцільно. Його жарти в будь-якому випадку – чи то під час захисту дисертацій, консультацій, бесід – завжди стосувалися справи й тієї ситуації, що склалася.

Донині колеги вченого пам'ятають його жарти на наукові та побутові теми. Вони згадують, що коли Семен Устимович тамадував на неофіційних засіданнях академії – це було величезне задоволення. Перед наданням тосту розповідався, відповідно, тематичний анекдот, який водночас був і смішним, і повчальним. Навіть на відпочинку, за столом, Семен Устимович демонстрував рівень академіка. Гумор у Семена Устимовича глибинний, до нього треба було «дорости», щоб зрозуміти. Поважав, любив жарт іншого й, головне, ніколи не коментував чужі фрази. З великим сарказмом Семен Устимович висміював тих, які ледве захищали дисертацію, а потім става-

ли неприступними. Почуття гумору в нього було особливе, загострене.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи результати анкетування, ми отримали цінну інформацію про Велику Людину та Великого Вченого, яку ми хотіли б донести до широкого загалу. Перед нами постає розгорнутий особистісний портрет Семена Устимовича Гончаренка – мудрої, доброзичливої, спокійної людини з твердим характером. Великий Педагог уособлював взірць наукової принциповості, людської порядності, духовно-інтелектуальної сили.

Академік С.У. Гончаренко – знаний педагог і методолог, інтегратор науки, автор навчально-методичного комплексу з фізики, один із фундаторів природничо-математичної освіти в Україні, зовні суворий і безкомпромісний, вимогливий у наукових дослідженнях, засвідчив рівновимірність фізика і лірика. Він любив співати, тонко відчував і цінував пісню, був добре обізнаний із живописом, його заворожувала поезія, він захоплювався театральним мистецтвом, але більш за все він любив читати книги. Семен Устимович був справжнім у всьому: у щирості стосунків і порядності вчинків, в науці й педагогічній діяльності, у фаховій суперечці з колегами, у задушевній бесіді. Нічого людське не було йому чужим, понад усе він любив свою родину: дружину, сина, онуків.

Варто зазначити, що Семен Устимович не боявся авторитетів від влади і давав справедливую оцінку діям посадовців усіх рівнів. Він умів бути дотепним, проте не терпів плітки та примітив.

Багато учнів завдячують С.У. Гончаренку своїм професійним, громадянським і духовним зростанням. Вони щиро дякують долі, що дала можливість співпрацювати з такою Людиною. Семен Устимович у кожній особистості бачив і розвивав світле, розумне, людяне. Він дарував кожному щирі батьківську теплу підтримку, свої поради й допомогу, відкривав у людині нові грані та можливості, про які вона й не підозрювала.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що спогади людей, які працювали поруч із Семеном Устимовичем, є дуже цінними. Саме з їхніх щирих і відвертих відповідей ми дізнаємося правду про Великого Вченого. Семен Устимович залишив по собі не лише об'ємний науковий доробок, який ще належить усебічно вивчити й оцінити, а й добру та вдячну пам'ять.

У контексті подальших досліджень наукової спадщини академіка С.У. Гончаренка будуть актуальними такі наукові пошуки, як вивчення наукової школи С.У. Гончарен-

ка; порівняльний аналіз педагогічних ідей С.У. Гончаренка та інших вітчизняних і зарубіжних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. – 2-е видання, доповнене й виправлене – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Загальна психологія [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/5259411/page:44/>.
3. Зельдович Б.З. Ділове спілкування : [учбовий посібник] / Б.З. Зельдович. – М. : Альфа-Пресс, 2007. – 456 с.
4. Козлов М.І. Енциклопедія практичної психології / М.І. Козлов [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://psychologis.com.ua/cherty_lichnosti-1.htm.
5. Лукіна Т.О. Технологія розробки анкет для моніторингових досліджень освітніх проблем : [методичні рекомендації] / Т.О. Лукіна. – Миколаїв : ОІППО, 2012. – 32 с.
6. Психологічний словник / ред. В.П. Зінченко. – 2-е вид., перероб. і доп. – М. : Педагогіка-Прес, 1999. – 440 с.
7. Васильев И.Г. Социологические исследования в библиотеках : [практ. пособ.] / И.Г. Васильев, М.Е. Илле, Д. Равинский. – СПб. : Профессия, 2002. – 176 с.
8. Соціологія : [посіб. для студ. вищих навч. закладів] / за ред. В.Г. Городяненка. – К. : Академія, 1999. – 384 с.
9. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
10. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы / В. Ядов. – Самара : Самарский ун-т, 1995. – 331 с.

УДК 37.003:782/785

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ВПЛИВ МУЗИКИ: ІСТОРИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ*

Терентьева Н.О., д. пед. н., доцент,
професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
професор кафедри мистецьких дисциплін

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Гладков М.В., магістрант

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Стаття присвячена актуалізації питання впливу музики на здоров'я людини, зокрема на суб'єктів освітнього/навчального-вихованого процесу. Наголошено на значущості якісно нового освітнього середовища, в якому активно запроваджено здоров'язбережувальні технології, зокрема і музикотерапію. Здійснено коротку історичну ретроспективу здоров'язбережувального впливу музики на здоров'я людей від давніх часів. Окреслено значущість музики як навчальної дисципліни (середньовічні університети) і музикотерапії як здоров'язбережувальної технології. Виокремлено внесок фахівців у становлення музикотерапії як інтегративного утворення.

Ключові слова: *суб'єкти освітнього процесу, здоров'язбережувальні технології, освітнє середовище, музикотерапевтичний вплив, музикотерапія, музика.*

В статье актуализированы вопросы влияния музыки на здоровье человека: в частности на субъектов образовательного/учебно-воспитательного процесса. Акцентировано внимание на качественно новой образовательной среде, в которой активно внедряются здоровьесохраняющие технологии: в том числе и музыкотерапия. Представлена короткая историческая ретроспектива здоровьесохраняющего влияния музыки на здоровье людей, начиная с давних времен. Очерчена значимость музыки как учебного предмета (средневековые университеты) и музыкотерапии как здоровьесохраняющей технологии. Приведены данные про научные изыскания специалистов как интегративного образования.

Ключевые слова: *субъекты образовательного процесса, здоровьесохраняющие технологии, образовательная среда, музикотерапевтическое влияние, музыкотерапия, музыка.*

* При підготовці статті частково використано практичні напрацювання Г. Батищевої та А. Кутявиної; досягнення викладачів кафедри Мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; вчителів музичних шкіл міста Чернігів.